

НАЗВИ УКРАЇНСЬКИХ ОБЕРЕГІВ У ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОМУ АСПЕКТІ

Оксана Андрусишин

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті подано лексеми на позначення назв українських оберегів, описано їх лексико-семантичні особливості.

Ключові слова: лексема, оберег, фітонім, хроматонім.

Обереги – важлива частина культурної спадщини українського народу.

Під оберегами розуміють магичні предмети, фігури із зображенням певного божества, яким приписували таємничу надприродну силу [1: 173]. Здебільшого, це невеличкий предмет, який люди носили при собі з охоронною метою. Обереги завжди відігравали велику роль у житті людей, оскільки на них покладали великі надії: вони заспокоювали серце, охороняли найближче і найдорожче.

Головною, найважливішою функцією оберегів є захисна, оскільки саме вони захищають людину від усякої нечистої сили.

Саме походження лексеми *оберег* пов'язане із Берегинею – богинею добра, захисту від хвороб та інших злих сил. Вона була найдавнішим зразком оберега. Невеличкі фігурки Берегині носили на грудях, щоб уберегтися від усього лихого [3: 440]. З часу прийняття християнства символічний смисл Берегині було перекладено на образ Богородиці, яку сприймали як всемогутню заступницю людства перед Богом.

Дуже поширеним був оберег на шиї, біля серця або на поясі. Він заспокоював, надавав сили, впевненості, а при віддаленні від домівки – ще й зігривав спогадами про батьківщину, рідних.

Функцію оберега виконував хрест, що набув найбільшого розповсюдження не лише у слов'ян, а й у багатьох інших народів. Він був поширений задовго до християнства і вважається надійним оберегом від „чорних” сил, оберігає свого власника з усіх чотирьох боків.

Оберег як знак віри у вище заступництво був відомий усім народам. Український народ, як і кожен інший, має власні обереги. Однак багато з них втратили свою символічність, перестали виконувати захисну функцію. Назви деяких оберегів у багатьох регіонах України залишаються невідомими. Назви українських оберегів є малодосліджені в сучасному мовознавстві.

Різномасштабному вивченню національної символіки оберегів присвячено праці академіка В. Рибаківа, дослідників М. Сумцова, Н. Велецької, В. Скуратівського. Однак бракує лінгвістичних праць, у центрі дослідження яких була б лексика на позначення назв українських оберегів як об'єкта лінгвокраїнознавства – одного з аспектів навчання чужої мови.

Лінгвокраїнознавча інформація сприяє ознайомленню іноземних студентів з культурою народу в процесі вивчення української мови.

Так, наприклад, до назв українських оберегів належать слова: *барвінок, брязкальце, верба, віник, вінок, дідух, домовик, змійовик, ікона, кінь, ладанка, мак, м'ята, намисто, обручка, писанка, підкова, полин, рушник, свічка, татарське зілля, тополя, хрест, часник, штилька*. У значенні кожної з цих лексем є культурний компонент, адже у тлумачному словнику вони не засвідчені зі значенням оберега.

Роль оберегів виконують зілля, трави, квіти; охоронцями від нечисті є *полин, чорнобривці*. Ворожі чари могли відвернути окремі види одягу, прикраси. Священними оберегами українців є *рушники*.

Кожен обєріг виконує певну символічну функцію: барвінок символізує красу; тополя – добро і зло, стрункість; вінок є символом слави, перемоги, щастя, молодості; рушник – злагоди, подружньої вірності, гостинності.

Більшість оберегів є національною атрибутикою під час святкування українцями своїх релігійних свят (наприклад, *барвінок, вінок, дідух, рушник*).

Серед оберегів трапляються номени, що більше відомі як дитячі іграшки, ніж обереги (наприклад, брязкальце), однак вони виконують ще й захисну функцію.

У результаті дослідження було доведено, що проаналізовані лексеми належать до фонові лексик, оскільки наявні і в інших мовах, а також легко перекладаються іншою мовою (наприклад, укр. *барвінок* – рос. *барвинок*).

Серед номенів на позначення назв українських оберегів можна виділити дві найбільші групи: обереги-фітоніми (назви дерев, кущів, трав) і обереги-хроматоніми (назви предметів).

Майже всі лексеми за структурою є однослівні, за винятком номена *татарське зілля*.

Більшість проаналізованих лексем українського походження (*вінок, дідух, писанка, підкова, рушник*). Серед лексем є запозичення з германських мов (*мак*), з латинської (*тополя*), литовської (*верба*), німецької (*барвінок*), праслов'янської (*кінь*), церковнослов'янської (*хрест*). Трапляються також номени, що отримали назву від свого зовнішнього вигляду (*часник*, наприклад, отримав назву через те, що його головка розщеплюється на так звані зубці).

У процесі дослідження з'ясовано, що лексеми на позначення оберегів можуть вступати в парадигматичні відношення. Про це свідчать синоніми, дібрані до слів на позначення оберегів (*барвінок – могильник, полин – Боже деревце, євшан-зілля – полин*). До багатьох лексем у мовленні побутують означення (*хрещатий барвінок, житній вінок, поховальний вінок, постові рушники*).

Номени на позначення оберегів знайшли своє відображення і в мові. Від деяких лексем утворено нові слова (*вербиця, вербич, верблянки*). Від номенів на позначення дерев, рослин отримали назви деякі населені пункти України (*Барвінки, Барвінків, Барвінківна, Барвінкове, Барвінщина* [4: 34]).

Проаналізовані лексеми трапляються і у фразеології (наприклад, *золоті верби ростуть* – „нічого путнього не виходить” [2: 56]), у складі стійких народних порівнянь (*жити як віночки плести* – „жити щасливо і заможно”; *збирається як старець на свічку*

– про людину, яка дуже довго збирається; *не хоче як кінь вівса* – „дуже хоче, неширо відмовляється”; *як з хреста знятий* – про виснажену людину), у прислів'ях, приказках (*де верба, там і вода*), загадках (*стоїть дуб, повен круп* (мак); *що то за голова, що лиші зуби й борода* (часник)), у легендах, піснях. Багато українських письменників і поетів використали номени-обереги у своїх творах (наприклад, Андрій Малишко один із своїх віршів назвав „Рушник”, що став народною пісню).

Для нас, українців, важливо досліджувати назви на позначення оберегів, оскільки у лексемах закодована народна пам'ять. Не з'ясувавши походження і функціональної характеристики слів, не можна глибоко збагнути ментальності українського народу, зрозуміти його, а отже, повноцінно навчити чужоземців зрозуміти українську мову.

1. *Потапенко О.І., Кузьменко В.І.* Шкільний словник з українознавства. – К., 1995.
2. Словник фразеологізмів української мови / Уклад. В.М.Білоноженко та ін. – К., 2003.
3. Україна в словах: Мовоукраїнознавчий словник-довідник: Навч. посібн. для учнів загальноосвіт. шкіл, ліцеїв, гімназій, студентів, усіх хто вивчає укр. мову / Упоряд. і кер. авт. кол. Н. Данилюк. – К., 2004.
4. *Янко М.П.* Топонімний словник України: Словник-довідник. – К., 1998.

NAMES OF THE UKRAINIAN „OBERIHS” (PROTECTIVE SYMBOLIC ITEMS) IN THE LINGUISTIC AND AREA STUDIES ASPECT

Oksana Andrusyshyn

Ivan Franko Lviv National University

The article suggest to view the lexemes for the names of the Ukrainian „oberihs” (protective symbolic items), their lexical and semantic peculiarities are described here.

Key words: lexeme, „oberih” (protective symbolic item), phytonym, chromatonym.